

## بررسی روش های تدریس در آموزش

### زهراسادات چیره دست ۱ (نویسنده مسئول) نیره نظیری ۲ فاطمه کشانی ۳

۱. ابواب جمعی اداره کل آموزش و پرورش استان تهران ، کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی ، گروه علوم تربیتی، ایران @zahrasadat31@gmail.com

۲. ابواب جمعی اداره کل آموزش و پرورش استان تهران ، کارشناسی ارشد مدیریت و برنامه ریزی آموزشی ، گروه علوم تربیتی، ایران nazarinayere@gmail.com

۳. ابواب جمعی اداره کل آموزش و پرورش استان تهران ، کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، ایران Keshanifatemeh55@gmail.com

#### چکیده

سابقه و هدف: روش تدریس روش سازمان‌دهی شکل یادگیری با هدف برآورده شدن یک هدف آموزشی خاص، یا به جای گذاردن یک اثر یادگیری خاص است. آموزش برنامه‌ای، سخنرانی، و نمایش عملی مثال‌هایی از روش تدریس محسوب می‌شوند. مواد و روشها: مطالعه حاضر از نوع توصیفی تحلیلی است و پس از بررسی مفاهیم با ارائه نتایج به پیشنهادات کاربردی پرداخته شده است. روش تحقیق حاضر توصیفی و روش گردآوری اطلاعات آن، کتابخانه ای است. بدین صورت که از منابع کتابخانه ای نظیر: کتاب، مقاله، منابع خارجی و ... و آموخته های محقق استفاده شده است. یافته ها: از نظر این پژوهش روش تدریس از نظر مفهومی با «واسطه آموزشی» (وسیله‌ای برای در معرض قرار دادن یک منبع اطلاعات در مقابل دانش آموزان، مانند کتاب درسی، تلویزیون، رایانه یا معلم و دانش آموزان دیگر) تفاوت دارد. نتیجه گیری: از مباحث ایراد شده نتیجه گرفته می شود که ممکن است از چند روش تدریس مختلف در یک واسطه آموزشی استفاده شود (مانند استفاده از آموزش برنامه‌ای، سخنرانی، یا نمایش عملی در تلویزیون)، یا از یک روش تدریس خاص در چند واسطه آموزشی مختلف استفاده شود (مانند استفاده از آموزش برنامه‌ای در کتاب درسی یا تلویزیون).  
واژه‌های کلیدی: روش تدریس ، آموزش ، سازمان‌دهی ، هدف آموزشی.

## ۱- مقدمه

تدریس عبارت است از تعامل یا رفتار متقابل معلم و شاگرد، براساس طراحی منظم و هدفدار معلم برای ایجاد تغییر در رفتار شاگردان [۱]. معلم خوب در فرایند فعالیت‌های آموزشی باید سعی در شناخت فراگیران خود داشته باشد، زیرا شناخت استعداد، توانایی، علایق و رغبت شاگردان می‌تواند او را در برقراری ارتباط و تدریس موفق‌تر کند. او می‌تواند بر اساس گرایش‌ها و زمینه‌های علمی مخاطبان خود، مفاهیم مورد نظر خود را سازماندهی کند و آنها را با تأثیر بیشتری انتقال دهد. در واقع، معلم و مدرس خوب باید ارتباط برقرار کننده خوبی باشد. او باید بتواند پیام مناسب را برای تغییر و کنترل شاگردان و تأثیرگذاری در آنان انتخاب کند، زیرا تدریس و فراهم کردن زمینه‌های لازم برای تغییر در ساخت دانش و علاقه و انگیزه فراگیران، بدون برقراری ارتباط مطلوب، هرگز حاصل نخواهد شد [۲].

## روش پژوهش

این روش تحقیق از نوع روش تحقیق نظری است که با روش تحلیل محتوا و با رویکرد کیفی انجام گرفته است. ابزار جمع آوری اطلاعات، فیشهای برداشت شده از کتب گوناگون و از طریق مطالعه کتابخانه ای بوده است. قلمرو تحقیق، کلیه منابع اصلی و دست اول و همچنین منابعی بوده است که دیگران به صورت نقد در خصوص آنها تدوین نموده و به زبان های انگلیسی و فارسی بوده است. در این مورد محقق به سراغ منابع اولیه و وکتاب ها، آثار و نوشته های دست اولی که به طور مستقیم و غیر مستقیم به موضوع اشاره نموده رفته است. بر اساس تحلیل منابع، یافته های پژوهش را ارائه داده است و در نهایت این یافته ها را مورد بحث قرار داده است. شیوه انتخاب منابع که مبنا تحلیل قرار گرفته است، عمدتاً اصالت منبع، موثق بودن و مرجعیت نویسنده یا نویسندگان بوده است. همچنین قابلیت دسترسی به منابع نیز وجهه نظر قرار گرفته است. روش تحقیق به منظور وصول به اهداف، روش توصیفی - تحلیلی است که در آن ضمن توصیف اطلاعات جمع آوری شده، اطلاعات نیز مورد تحلیل قرار گرفته است. گرد آوری اطلاعات با روش کتابخانه ای صورت گرفته است. در این روش اطلاعاتی گردآوری می شود که به لحاظ ماهیت کیفی اند و در کتابخانه نگهداری می شوند. منابع کتابخانه ای مورد استفاده عبارتند از کتاب، مقاله و دیگر آثار مکتوب اعم از کاغذی و الکترونیکی و بخشی از گرد آوری اطلاعات در روش مذکور از طریق فیش نویسی صورت گرفته است. در شیوه پردازش اطلاعات عمدتاً از استنتاج یا استدلال استفاده شده است. برای سازماندهی هرچه بهتر تحقیق بر اساس سوالات اصلی و فرعی، ابتدا مفهوم شناسی موضوع و سپس تحلیل محتوا مورد بحث قرار می گیرد و در پایان به جمع بندی و نتیجه گیری بحث می پردازیم.

## مبانی نظری

## روش تاریخی

روشهایی است که در گذشته بسیار دور به کار می رفته است. تحقیق تاریخی با استفاده از اسناد و مدارک معتبر انجام می شود تا از این طریق بتوان ویژگیهای عمومی و مشترک پدیده ها و حوادث تاریخی و دلایل بروز آنها را تبیین کرد، مثلاً تحقیق تاریخی می تواند به بررسی اوضاع و احوال دولتها و نحوه عمل آنها و نوع روابطشان با مردم پرداخته، عوامل سقوط آنها را تشخیص داده، بر اساس آن نظریه ارائه دهد. تحقیقات تاریخی همواره با مشکلات فراوان روبه روست که مهمترین مشکل آن عدم حضور محقق در صحنه واقعه است تا بتواند به طور زنده اطلاعات و مدارک مورد نیاز را گردآوری کند، در نتیجه، منبع عمده اطلاعات و داده های او اسناد، شواهد و مدارکی است که می تواند حول مسئله تحقیق به آنها دسترسی پیدا کند [۳]. مشکل دیگر تحقیقات تاریخی، سازمان دادن اطلاعات و مدارک گردآوری شده است، یعنی محقق زمانی می تواند به تجزیه و تحلیل یک واقعه بپردازد که امکان برقراری ارتباط بین اسناد و مدارک و ساختن تصویری از وضعیت و خصوصیات زمان حادثه وجود داشته باشد، مسلماً این کار نیز مستلزم کامل بودن مدارک است که احتمال دارد گاه محقق نتواند مدارک مورد نیاز را جمع آوری نماید. در این صورت، یا قادر به نتیجه گیری و شناخت پدیده نیست، یا ناچار است بعضی گسستگی های بین مدارک به دست آمده را با حدس و گمان و تفسیر پر کند و تصویرسازی نماید، در چنین شرایطی ارزش علمی کار

وی در معرض تردید قرار می‌گیرد. از همین جاست که بعضی از صاحب‌نظران ارزش تحقیقات تاریخی را به دلایل زیر ضعیف می‌دانند:

محقق در صحنه حضور ندارد و نمی‌تواند متغیرها را شناسایی و کنترل نماید.  
امکان تهیه مدارک کافی برایش وجود ندارد و برای به نتیجه رساندن تحقیق ناچار است به حدس و گمان و تفسیر شخصی متوسل شود.

بعضی از منابع کسب اطلاع مانند نقل قول‌های سینه به سینه سندیت و اعتبار ندارد.  
ولی اگر محقق تاریخی دقت کافی داشته باشد، می‌تواند طوری عمل کند که اعتبار علمی کارش کاهش نیابد. او باید اولاً مدارک و اسناد را بررسی و ارزیابی کند و اسناد و شواهد معتبر را مبنای تحقیق خود قرار دهد. ثانیاً تا حد امکان مدارک و شواهد مورد نیاز را کامل نموده، بین آنها ارتباط منطقی برقرار کند. ثالثاً، از دخالت دادن نظریات شخصی و تعبیر و تفسیرهای غیرمنطقی خودداری نماید و با استفاده از شیوه مقایسه مدارک و شواهد و تحلیل منطقی آنها، گسستگی‌های اسناد را برطرف کند. [۴]

منابع تحقیق تاریخی را می‌توان به دو گروه عمده زیر تقسیم کرد: منابع دست اول، منابع دست دوم یا دست چندم. منابع دست اول، منابعی هستند که مستقیماً در ارتباط با حادثه یا پدیده قرار می‌گیرند و ممکن است به شکل کتبی، شفاهی، تصویری، مادی و مانند آن مشاهده شوند. منابع دست چندم، منابعی هستند که به طور غیر مستقیم در ارتباط با حادثه قرار دارند و به اتکای منابع دست اول تهیه می‌شوند که ممکن است به صورت نقل قول‌های مستقیم یا غیرمستقیم یا به صورت کتبی و شفاهی، چند دست بگردند و از سندی به سند دیگر انتقال یابند. طبیعی است هر چه این اسناد بیشتر دست به دست شوند، ارزش آنها بیشتر کاهش می‌یابد، چون امکان دخل و تصرف یا افتادگی و بی‌دقتی در آنها وجود دارد، بنابراین، محقق تاریخی باید تحقیق خود را به اسناد دست اول یا نزدیک‌تر به آن متکی نماید [۵]

مهمترین روشهای تاریخی یکی روش سقراطی است و دیگری روش مکتبی

### روش سقراطی

روش سقراطی که به نام‌هایی چون روش افلاطونی، تلخوس (بازجویی) و دیالکتیک (جدل) نیز خوانده شده، روشی برای مباحثه است که بر اساس سؤال و جواب متوالی و هدفمند بنا شده باشد به طوری که با اختیار موضع طرف مقابل، ابتدا موافقت و همراهی او جلب شود و سپس تناقضات استدلال‌های او آشکار شده و با استفاده از موضع خود شخص، مدعایش رد شود. [۶]. این روش پیش از سقراط نیز وجود داشته، چراکه فی‌المثل زنون الثایی نیز از آن بهره می‌گرفته است [۷]. اما سقراط این شیوه را بسیار به کار گرفت و پرورش داد. دشمنانش این شیوه سقراط را وراجی مداوم می‌خواندند. موضوعات سقراطی، به موضوعات مناسب برای بررسی با روش سقراطی گفته می‌شود. این موضوعات، موضوعاتی هستند که ما درباره‌شان معلومات لازم برای رسیدن به نتیجه صحیح را داریم، اما به واسطه آشفتگی فکری و تحلیل نکردن موضوع نتوانسته‌ایم از این معلومات به بهترین نحوه منطقی استفاده کنیم. در مقابل اما پرسش‌های تجربی، موضوعاتی سقراطی نیستند. یک پرسش بسیار بحث‌انگیز این بوده است که آیا سقراط و افلاطون حین تحقیق درباره تعریف کلیات بابه کارگیری دیالکتیک، حقایق یا ذات‌های کلی را کشف می‌کردند یا تداول زبانی کلیات را. [۸]. در گذشته عموماً نظر بر این بوده است که عمل تعریف کردن به معنای کوشش برای یافتن سرشت راستین یا ذات یک شیء است. سقراط نیز قائل به چنین تعبیری بوده است. ارسطو می‌نویسد که سقراط می‌خواست کلیات را تعریف کند اما نمی‌خواست وجود مستقلی برای آنها در نظر بگیرد، درحالی که افلاطون قائل به این وجود بوده است. [۹]

### نظام مکتبی در ایران

نظام آموزش مکتبی نیز جنبه تاریخی و سنتی دارد. این نظام از چند اصل و روش تشکیل شده است.

آزادی‌ها

مکتب که فلسفه آن باسواد شدن است، یک نوع نظام آموزش ابتدایی مبتنی بر آزادی است. این آزادی با نظام زندگی روستایی و کشاورزی کاملاً سازگار است و با واقعیت‌های زندگی اجتماعی و شرایط خاص زندگی مردم آن عصر انطباق کامل دارد. آزادی عمل در مکتب‌خانه‌ها را در مقوله‌های آزادی سنی، آزادی در شروع، آزادی در مدت تحصیل و آزادی فردی می‌توان طبقه‌بندی کرد [۱۰].

#### آزادی سنی

با وجود اینکه مکتب به کودکان گروه سنی ۶ تا ۱۰ ساله تعلق دارد هر فرد با توجه به شرایط خاص زندگی فردی، خانوادگی و شغلی می‌تواند زمان آغاز تحصیلات ابتدایی خود را آزادانه انتخاب نماید.

#### آزادی شروع

کودک در هر فصل و زمانی از سال، حتی هر ماه یا روز و هر ساعت که می‌تواند، در مکتب را به روی خود باز می‌یابد.

#### آزادی مدت تحصیل

این آزادی را هم به او می‌دهد که در هر مدتی که می‌تواند، درس‌ها را بیاموزد و دوره مکتب را تمام کند، منتهی هر چه زودتر، بهتر و افتخارآمیزتر.

#### اصل آزادی فردی

مکتب، برخلاف مدارس کنونی، برحسب هفته، ماه، فصل و سال، کلاسبندی و برنامه‌ریزی ثابت ندارد. هر شاگردی می‌تواند برحسب زمانی که شروع کرده است و استعدادی که در فراگیری دارد، آهنگ پیشرفت درسی خود را تنظیم کند. به اینگونه، هر فرد در عین حال که در جمع است، خود استقلال دارد. البته، اکثریت شاگردان درس مشترکی دارند، ولی افراد استثنایی که قدیمی‌ترند، دیرتر آمده‌اند، با استعدادترند، کم‌هوش‌ترند، یا با معلومات بیشتری که در خارج فرا گرفته‌اند، و یا اساساً جزء کودکان معلول ذهنی و جسمی به حساب می‌آیند، در حاشیه جمع و با برنامه‌ای فردی کار می‌کنند. [۱۱]

#### ب- روش های نوین تدریس

روشهایی که متکی بر یافته‌های روانشناسی و علوم تربیتی جدید می‌باشد و انواع آن عبارتند از:

#### روش توضیحی:

عبارت است از انتقال مستقیم اطلاعات به دانش آموزان با استفاده از مطالب چاپی (کتاب و جزوه) و یا بوسیله سخنرانی. دیوید آزوبل از پیشگامان و سخنگویان روش تدریس توضیحی است. این روش به صورت مشروح در آثار آزوبل توصیف شده است. این روش به منظور انتقال مقدار زیادی از اطلاعات به گروه کثیری از مخاطبان در محدوده زمانی کوتاهی پدید آمده است. روش تدریس حاضر، بسیار اثرگذار است. آزوبل با انتقادهای به عمل آمده موافق نیست و اظهار می‌دارد که: « پدید آبی معنا، مستلزم قرار گرفتن مفاهیم و اصول در ساخت شناختی است، و این امر با مسئله منفعل شدن ذهن سازگار نیست. پیش از آن که معانی حفظ و نگهداری شوند، باید یاد گرفته شوند. برای این کار، فعال بودن ذهن الزامی است. [۱۲] یادگیری معنادار از اطلاعات بیرونی، بیش از یک عمل ساده فکر کردن و قراردادن مفاهیم در ساخت شناختی است. پیش از وارد کردن مفاهیم در ساخت شناختی، در بیشتر موارد درباره تناسب اطلاعات داوری می‌شود. افزون بر این، تاحدودی به یک همخوانی بین دانش پیشین و جدید نیاز است، به ویژه زمانی که بین اطلاعات قبلی و جدید تفاوت‌هایی هم از نظر جنس یا نوع دیده می‌شود. همچنین، گفتنی است که اطلاعات جدید باید با توجه به تجارب و سطح واژگانی به چارچوب جدیدی تبدیل گردند. آزوبل در حمایت از روش تدریس توضیحی تا آنجا پیش می‌رود که می‌گوید: « این روش به درک و فهم و تعمیم مفاهیم در سطح بالایی می‌انجامد. اومی گوید، رویکردهای اکتشافی به تدریس و یادگیری وقت گیر هستند، به علاوه این که برتری قابل توجهی نسبت به روش توضیحی نشان نمی‌دهند. آزوبل و رابینسون با مطالعه پیشینه پژوهشی مربوط به یادگیری اکتشافی اعلام کردند که پژوهش‌ها، برتری رویکرد های اکتشافی را به روش توضیحی تایید نمی‌کنند [۱۳]

روش تدریس توضیحی عبارت است از انتقال مستقیم اطلاعات به دانش آموزان با استفاده از مطالب چاپی ( کتاب یا جزوه ) و یا بوسیله سخنرانی، این روش تدری برای آموزش مفاهیم و مهارت‌ها مطلوب است [۱] معلم باید تلاش کند برای

اثرگذار شدن مطالب درسی آن‌ها را به صورت سازمان یافته ای ارائه دهد. در روش توضیحی، معلم هم اصول و هم راه حل مسائل را ارائه می‌کند و تمام مطالبی را که باید آموخته شود، به دانش آموزان عرضه می‌کند. در حین مطالب، معلم تلاش می‌کند مثال‌ها و نمونه‌های زیادی را تدارک ببیند تا دانش آموزان بتوانند مفاهیم و اصول را تعمیم داده و در موقعیت‌های جدیدی به کارگیرند. همچنین، معلم دانش آموزان را وادار می‌کند تا درک و فهم خودشان را با تمرین تحت نظر گرفته و بسنجند. افزون بر این، دانش آموزان برای تمرین مستقل مبتنی بر هدایت معلم هم تشویق می‌گردند [۲].

بهتر است، معلم پیش از ارائه و تشریح مواد درسی جدید، چارچوبی برای عرضه درس تدارک ببیند و دانش آموزان را متوجه آموزش کند. مطالبی که برای آغاز درس در نظر گرفته می‌شود، هدف درس، روش‌ها و محتوای واقعی تجارب یادگیری متوالی را روشن می‌سازد. چنین مطالبی در آغاز درس با بهبود فعالیت یادگیری و با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان ارتباط دارد. با آماده شدن زمینه یادگیری، می‌توان به ارائه مفهوم یا مهارت جدید اقدام کرد. آنگاه، دانش آموزان در یادگیری موفق می‌شوند که توضیحات معلم کامل و دارای کیفیت باشد. توضیحاتی که در آغاز هر درس ارائه می‌شود، برای یادگیری حیاتی و تعیین کننده اند.

معلمان مجرب در بیشتر موارد نسبت به معلمان کم تجربه سوالات بیشتری را از دانش آموزان می‌پرسند. سوالات موثر، سوالاتی هستند که جواب کامل را از دانش آموز بخواهند و دانش آموز را وادار کنند تا درک و فهم خود را شرح دهد. بروفق نظر «روزن شاین» معلمان آگاه و مجرب کسانی هستند که افزون بر پرسیدن سوالات زیاد از دانش آموزان، زمان زیادی هم برای هدایت درک و فهم دانش آموزان صرف می‌کنند. همچنین، آنان تلاش می‌کنند مطالب ارائه شده را دوباره توضیح دهند مطلوب است [۳].

نیاز نیست، پس از پرسیدن سوال از سوی معلم و پاسخ از طرف دانش آموز، معلم بازخورد لازم را دوباره پاسخ دانش آموز بدهد. معلم خوب آن است که دست به چنان کاری بزند. پژوهش‌ها نشان داده اند که معلم مجرب بیش از معلم کم تجربه به ارائه بازخورد، اقدام می‌کند. آنان اجازه نمی‌دهند پاسخ نادرست، بی پاسخ بماند، بلکه تلاش می‌کنند اشتباه دانش آموز را تصحیح کنند. اما، آنان این را هم می‌دانند که به سادگی نباید پاسخ درست را در اختیار دانش آموز گذاشت. معلمان از فونونی خاص برای تصحیح پاسخ‌های دانش آموزان و برای تدریس استفاده می‌کنند. افزون بر این، معلمان مجرب در طی مدت بازگویی مطالب از سوی دانش آموز گام بلندی هم به پیش برمی‌دارند، در مدتی که به ارائه بازخورد پرداخته یا به تدریس مجدد اقدام می‌کنند، فرصتی هم برای تمرین پدید می‌آورند تا دانش آموزان بیشتری به پاسخ درست دست یابند. برای مثال، وقتی که پاسخ درستی به سوال داده شد، معلم سوال دیگری را طرح می‌کند. ممکن است در مرحله اولیه یادگیری پاسخ‌های سوالات صحیح باشد، اما باید دانست که در این مرحله یادگیری هنوز تثبیت نشده است [۴].

روش سخنرانی

در روش سخنرانی معلم کم و بیش بدون وقفه در کلاس صحبت می‌کند شاگردان به سخنان معلم گوش می‌دهند یادداشت بر می‌دارند، و سپس درباره سخنان معلم می‌اندیشند. ولی با او گفتگو نمی‌کنند هدف فقط ارائه اطلاعات از سوی معلم به دانش آموز است [۵]. ارائه مفاهیم به طور شفاهی از طرف معلم و یادگیری آنها از طریق گوش دادن و یا یادداشت برداشتن از طرف دانش آموزان اساس کار این روش را تشکیل می‌دهد. از خصوصیات این روش فعال و متکلم الوحده بودن معلم و غیر فعال بودن دانش آموز است [۶].

مراحل سخنرانی شامل بخش‌های:

۱- بیان موضوع و انگیزه سازی

۲- ارائه مطلب

۳- جمع بندی و نتیجه گیری

بیان موضوع و انگیزه سازی

پیش از این که محتوا سخنرانی مطرح شود باید موضوع و اهداف به دانش آموزان ارائه گردد. و با راهبردهای مناسب، انگیزه و علاقه آنان جلب شود. [۷]

ساده ترین، قدیمی ترین و متداول ترین شیوه آموزشی مورد استفاده می باشد. برای آموزشی نمودن یک سخنرانی لازم است آن را با سایر روش ها و با استفاده از مواد و وسایل کمک آموزشی و ... تلفیق نمود.

مزایای سخنرانی:

۱- برنامه ریزی جهت برگزاری سخنرانی آسان و هزینه آن نسبت به سایر روش ها اندک می باشد.

۲- می توان فراگیران را دور هم جمع نمود و روی یک موضوع یا نکته متمرکز شد.

۳- می توان مقدار زیادی از مواد و مطالب آموزشی را در مدت کوتاهی ارائه نمود.

۴- می توان به آسانی برنامه زمانبندی شده یا زمان صرف شده روی موضوعات را کنترل کرد.

۵- یک روش آشنا برای فراگیران است و با آن راحت خواهند بود.

۶- می توان این روش را برای گروه های بزرگ تا جایی که سخنران دیده و صدایش شنیده شود، استفاده کرد.

۷- می توان از این روش هنگامی که امکانات فیزیکی محدود است، استفاده نمود [۸].

محدودیت های سخنرانی

۱- فراگیران اغلب غیرفعال هستند.

۲- تسلط به سخنرانی اثربخش مشکل است.

۳- اگر از سخنرانی به مدت خیلی طولانی بدون مشارکت فراگیران استفاده شود آموزش خسته کننده و کسالت آور می

شود.

۴- سخنرانی برای آموختن موضوعات عملی از قبیل کسب مهارت ها مناسب نیست.

۵- هنگام ارائه سخنرانی، مشکل است قضاوت نمود که فراگیران در حال آموختن و یادگیری هستند.

۶- بیشترین فراگیری و به خاطر سپاری فراگیران زمانی است که به طور فعال در فرآیند آموختن درگیر هستند.

۷- به مهارت های کلامی کافی نیاز دارد.

۸- ارتباط یک طرفه است. [۹]

ارائه سخنرانی

قبل از تحقق هر گونه یادگیری، لازم است فراگیران را هوشیار سازید و به سخنرانی خود چنان ساختاری بدهید که این سطح از هوشیاری محفوظ بماند. جهت برانگیختن علاقه می توان از یک لطیفه، نمایش کوتاه و ... استفاده نمود. باید توجه فراگیران را به موضوع سخنرانی معطوف نمود و نباید این توجه را به شخصیت سخنران جلب کرد [۱۰].

شروع سخنرانی

ساده ترین راه برای شروع سخنرانی این است که هدف سخنرانی و چگونگی سازماندهی آن شرح داده شود. می توان سخنرانی را با چندین سؤال بجا آغاز نمود. مراقب باشید که این سئوالات با رفتاری تهدید آمیز توأم نگردد. اگر نقایصی در معلومات فراگیران پیدا کردید، لازم است در اصلاح آنها بکوشید و نباید بدون توجه به نقایص آنها، به ایراد سخنرانی از پیش تعیین شده خود پردازید. [۱۱]

تغییر دادن شیوه

نباید شروع زمان تنفس یا شروع تغییر بارز در شیوه یاددهی، بیش از ۲۰ دقیقه از آغاز سخنرانی به طول انجامد. راه های تغییر شیوه شامل: سؤال کردن، ایجاد بحث در بین فراگیران، نمایش یک فیلم یا نوار ویدئویی می باشد. [۱۲]

روش های مورد استفاده جهت تقویت سخنرانی

- تغییر در روش ارائه گفتار: تغییر در لحن یا صوت و یا سرعت گفتار از ساده ترین روش هاست. سکوت، انجام حرکاتی مانند دور شدن از محل سخنرانی و آمدن در میان فراگیران نیز نمونه دیگری از این روش هاست.

- مشارکت فعال: قویترین راه افزایش یادگیری است.

۱. سؤال کردن: ساده ترین شکل تأثیر متقابل است. سؤال باید واضح، هدفدار و مختصر باشد. ایجاد تفکر نماید. راهنمایی ناخواسته نداشته و با زمان پاسخگویی کافی و متناسب با سطح درک فراگیران و برحسب حیطه های یادگیری طرح شود. بهتر است وضعیتی ایجاد شود که تمام فراگیران به پاسخ دادن بپردازند.

۲. فعالیت در گروه های کوچک: به عنوان یک روش قوی یاددهی باید مدنظر داشت. می توان فراگیران را به گروه های کوچک تقسیم کرد و در صورت لزوم صندلی ها را به نحو مناسبی چید. از این گروه های کوچک (گروه های مهمه) خواسته می شود تا در مورد مطلبی به بحث بپردازند. سپس برخی یا تمامی گروه ها نتیجه بحث خود را ارائه می نماید.

۳. بارش افکار - طوفان فکری: این روش خصوصاً در ابتدای سخنرانی برای جلب توجه فراگیران بسیار مفید می باشد. در این روش سؤال یا مسأله ای برای فراگیران مطرح شده و از آنها خواسته می شود تا نظرات و راه حل های خود را در این زمینه عنوان کنند. سپس نظرات بدون هیچ انتقادی بر روی تخته یا طلق شفاف نوشته می شود سپس بر اساس این نظرات بحث آغاز می گردد.

۴. بحث نفر به نفر: فراگیران به گروه های دو نفره تقسیم شده و سؤال یا مسأله ای مطرح می شود. ابتدا نفر اول نظرات خود را گفته سپس نفر مقابل عقاید خود را ابراز می کند و سپس نتیجه بحث به اطلاع سخنران می رسد. [۱۳]

### روش اکتشافی

فرآیندی است که در آن دانش آموز باید مسئله ی مورد نظر را مشخص کند راه حل های ممکن را برای مسئله در نظر بگیرد. در این روش شاگردان با راهنمایی معلم یا بدون راهنمایی او به هدف مورد نظر نائل می آید. معلم فقط اصول را شرح می دهد اما درباره ی راه حل چیزی نمی گوید. [۱] مشاهده رویدادی است که دانش آموز را جذب می کند و این جذب سبب ترغیب به پرسش می شود و معلم هم دانش آموزان را جهت پیدا کردن پاسخ به جست و جو تشویق می کند که به این روند جست و جوگری، کاوش و یا اکتشاف می گویند. یادگیری اکتشافی دو طبقه اصلی دارد: اکتشاف قطعی و نسبی. [۲] یادگیری اکتشافی برخلاف استفهامی و حل مسئله، کاملاً اتفاقی و تصادفی است. چرا که در محیط آنها را آزمون کرده و معانی جدید از داده ها ساخته می شود. [۳] کنجکاوی دانش آموزان از طریق روش اکتشافی زمینه ساز کشفیات بزرگی در علم فضا شده است. یکی از راه های ایجاد تنوع و علاقه استفاده از وسایل آموزش دیداری و شنیداری جهت نمایش واقعی است که کمک به فراگیران و تجزیه و تحلیل مطالب درسی می کند.

در روش اکتشافی معلم هنگام آموزش به فعال بودن و انگیزه دانش آموزان در برخورد به یک پدیده یا مسئله توجه دارد. ساچمن (Such man) معتقد است دانش آموزان با پی بردن به این که دانش بشری جنبه آزمایش و غیرقطعی دارد و ممکن است دانش جدید جایگزین شود، درک درستی از موضوع درس خواهند داشت [۴]

کالاهان و کلارک معتقدند، مبانی نظری تدریس اکتشافی را قیاس و استقراء تشکیل می دهد. اصل اساسی این است که دانش آموز، خود به نتایج علمی دست یابد و بتواند نتایج را در موقعیت های جدید به کار گیرد. این نوع شیوه تفکر را قیاس می گوئیم. نوع دیگر آن است که دانش آموزان آزمایشی را اجراء کنند و خودشان تک تک مراحل تحلیل موضوع را انجام دهند و در پایان با توجه به یافته ها نتیجه را استنباط کنند که به این شیوه تفکر استقراء گویند. [۵]. عملاً در بیشتر مراحل ترکیبی از روش های استقرایی و قیاسی استفاده می شود، مثلاً در شناخت دلایل و پیامد جنگ تحمیلی می توان از طریق قواعد کلی حاکم بر جنگ و خشونت ملی و بین المللی دلایل و پیامدها را کشف و یا از طریق تحلیل اجزاء موضوع و دلایل پیامدهای آن را کشف کرد.

محاسن روش اکتشافی

برونر (۱۹۷۲) محاسن زیر را برای روش اکتشافی برشمرده است:

۱. یادگیری اکتشافی، توانایی ذهنی دانش آموز را تقویت می کند.

۲. یادگیری اکتشافی، انگیزه درونی دانش آموز را افزایش می‌دهد، زیرا در این نوع یادگیری، دانش آموز به طور خودجوش فعالیت‌های آموختن را دنبال می‌کند و پاداشی هم که دریافت می‌دارد، از فعالیت‌های خود او است.

۳. یادگیری اکتشافی، فنون اکتشاف را به دانش آموز می‌آموزد و او را خلاق و کاوشگر بار می‌آورد.

۴. یادگیری اکتشافی موجب دوام بهتر آموخته‌ها می‌شود، زیرا خود دانش آموز، آموخته‌هایش را سازمان می‌دهد و می‌داند که چه موقع و چگونه آنها را به دست آورد. [۶]

یادگیری اکتشافی، فنون کشف، نحوه خلق را به دانش آموزان می‌آموزد و خلاق و کاوشگر بار می‌آورد. توانایی‌های فکری دانش آموزان را پرورش داده و سبب افزایش مهارت‌های ذهنی می‌شود. دانش آموز عادت می‌کند در اثبات و نفی یک موضوع دنبال دلایل و برهان منطقی باشد و معلم عضوی از گروه اکتشاف است [۷]

محدودیت‌های روش اکتشافی

این روش نیاز به وقت بیشتری دارد و باید دانش آموزان کمتری در کلاس باشند و نظارت معلم حتمی است، چون دانش آموزان کند ذهن نسبت به تیزهوش ممکن است در درک روابط بین مفاهیم و تحلیل دچار مشکل شوند. البته در کلاس‌های بین ۲۰ تا ۲۵ نفر این روش در بسیاری از دروس هنری به ویژه اگر فضای کافی برای فعالیت هر دانش آموز باشد، قابل اجرا است.

آزوبل عقیده دارد: «هدف اساسی تدریس این است که مجموعه سازمان یافته‌ای از دانش و معلومات، به شیوه‌ای سازمان یافته ارائه شود.» این مجموعه باید به وضوح تنظیم شود و به وضوح به دانش آموز عرضه گردد. وی معتقد است که نمی‌توان تفکر اکتشافی را خارج از زمینه کلی رشته علمی بخصوصی - مثل فیزیک، ریاضی، زیست‌شناسی و ... - آموخت، زیرا دستیابی به تفکر اکتشافی، از طریق ساختار کلی هر یک از رشته‌های علوم مختلف، میسر است. [۸]

روش حل مساله

حل مسئله فرآیندی است برای کشف توالی و ترتیب صحیح راه‌هایی که به یک هدف یا یک راه حل منتهی می‌شود. عامل اصلی در روش کاربرد تجربه‌ی قبلی فرد برای رسیدن به راه حل و پاسخی است که پیش از آن برای انسان شناخته شده نبوده است. این روش یکی از روش‌های فعال تدریس است. اگر نظام آموزشی بخواهد توانایی حل مسئله را به دانش آموزان یاددهد، (البته مسئله به معنی مشکل و معضل نیست، به بیان دیگر مسئله موضوعی نیست که برای ما مشکل ایجاد کند، بلکه رسیدن به هدف در هر اقدامی، به نوعی حل مسئله است، [۹] در این روش آموزش در بستر پژوهش انجام می‌شود و منجر به یادگیری اصیل و عمیق و پایدار در دانش آموزان می‌شود. در این روش ابتدا معلم باید مسئله را مشخص، سپس به جمع‌آوری اطلاعات توسط دانش آموزان پرداخته شود، و بعد از جمع‌آوری اطلاعات بر اساس اطلاعات جمع‌آوری شده دانش آموزان فرضیه‌سازی و در نهایت فرضیه‌ها را آزمون و نتیجه‌گیری شود. اگر روش حل مسئله درست انجام شود می‌تواند منجر به بارش یا طوفان فکری گردد. یعنی اگر معلم روش تدریس حل مسئله را به درستی انجام دهد، دانش آموزان می‌کوشند تا برای حل مسئله با استفاده از تمام افکار و اندیشه‌هایی که دارند، در کلاس راه حلی بیابند و آن را ارائه دهند. به بیان دیگر اگر معلم در روش تدریس حل مسئله به درستی عمل کند، منجر به روش تدریس بارش مغزی نیز می‌شود. به طور کلی اگر نظام آموزش و پرورش بخواهد در جهت تقویت زمینه‌های بالقوه خلاقیت نقش مهمی ایفا کند همانا بستر روش‌های تدریس حل مسئله و بارش فکری در کلاس درس توسط معلمان است. [۱۰] که در اجرای این روش مراحل زیر باید مورد توجه قرار گیرد.

۱ - شناسایی و بیان مسئله

۲ - تشکیل فرضیه‌ها

۳ - جستجوی اطلاعات یا انجام آزمایشات بصورت کار گروهی

۴ - تحلیل اطلاعات - پذیرش فرضیه معتبر و رد فرضیه‌های نادرست

۵ - تکرار آزمایش (تعمیم) [۱۱]



معلم نقش راهنما را در فرآیند تدریس بازی می‌کند. روش کسب اطلاعات را به شاگردان می‌آموزد. در این الگو علاقه و رغبت و توانایی همواره مورد توجه است و محتوی آموزشی از پیش تعیین شده نیست. در آموزش از انگیزه های درونی استفاده می‌شود. در این الگو، همه شاگردان با معلم در ارتباطند. ارتباط دو جانبه است: گاهی به صورت فردی و گاهی به صورت جمعی نقش معلم، نقش مشاور و راهنماست. ارتباط اعضای کلاس براساس احترام و محبت متقابل است. عواملی چون معلم، کتاب درسی، کتابخانه، فیلم، موزه و ... می‌توانند منبع دریافت اطلاعات باشند. فعالیتهای آموزشی منحصر به کلاس درس نیست. در این الگو، شاگرد فعال است، احساس مسئولیت بیشتری می‌کند، هنگام موفقیت یا شکست، خود را مسئول می‌داند نه معلم را، رشد شاگرد هدف اصلی است. روح پژوهش و انتقادگری را پرورش می‌دهد و شاگرد فردی خلاق و نوآور خواهد بود [۱۲].

### بحث و نتیجه گیری

از مباحث فوق نتیجه گرفته می‌شود که روش تدریس، مجموعه فعالیت‌ها و مراحل تجربی است که برای نیل به هدفی معین انجام می‌شود و بهترین روش روشی است که با صرف کمترین مدت و با توجه به امکانات موجود، بیشترین بهره و نتیجه را عاید گرداند. تدریس را سازمان‌دهی یادگیری دانش‌آموزان تعریف کرده و روش تدریس مجموعه فعالیت‌هایی است که با توجه به شرایط و امکانات موجود صورت می‌گیرد تا مساعدترین زمینه را برای پرورش و آموزش مؤثر و مطلوب فراهم سازد.

### منابع و مأخذ

۱. خوی‌نژاد، غلامرضا، (۱۳۸۰) روش‌های پژوهش در علوم تربیتی، تهران، سمت، چاپ اول،
۲. دفت، ریچارد ال، تئوری و طراحی سازمان، ترجمه علی پارسائیان، محمد اعرابی، (۱۳۷۷) انتشارات دفتر پژوهشهای فرهنگی، تهران، ایران،
۳. دهخدا، علی‌اکبر، (۱۳۳۴) لغت‌نامه، چاپ سیروس، تهران
۴. دواس، دی‌ای، (۱۹۹۱)، پیمایش در تحقیقات اجتماعی، نائینی، ه، مترجم (۱۳۸۳) تهران، نشر نی
۵. دواس، والاس (۱۳۸۷) طرح تحقیق در تحقیقات اجتماعی، هوشنگ نایی، تهران، آگاه،
۶. دیوئی، جان (۱۳۶۹) منطق تئوری تحقیق، علی شریعتمداری، تهران، دانشگاه تهران،
۷. راجردی، دیلر (۱۳۸۹) تحقیق در رسانه های جمعی، کاووس سیدامامی، تهران، سروش،
۸. رحمانی نیا، فرهاد (۱۳۸۴)، مبانی و کاربرد یادگیری حرکتی، تهران، انتشارات بامداد کتاب،
۹. ژاک بارزان، کراف (۱۳۸۵) پژوهشگران نوین، مجیدخیام دار، مریم جابر، تهران، سمت،
۱۰. ساعی، علی (۱۳۸۷) روش تحقیق در علوم اجتماعی بارویکرد انتقادی، تهران، سمت،
۱۱. سانتراک، جان دیبلو، روان‌شناسی تربیتی، ترجمه ش، سعیدی، م، عراقچی، ح، دانش فر، (۱۳۸۷)، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، تهران،
۱۲. سلتیز، بیهودا (۱۳۹۱) روش تحقیق در علوم اجتماعی، خسرومهندسی، تهران، موسسه تحقیقات اجتماعی،
۱۳. سنگری، محمد رضا، ۱۳۸۳، طراحی آموزشی فارسی اول دبستان، (بخوانیم و بنویسیم)، تهران، انتشارات مدرسه،